

اسطوره‌های چینی

آن بیرو

ترجمه‌ی عباس مخبر

Chinese Myths
Anne Birrell

اسطوره‌های چینی
از مجموعه‌ی اسطوره‌های ملل
آن بیرل
ترجمه‌ی عباس مخبر
طرح جلد از ابراهیم حقیقی
چاپ اول ۱۳۸۴، شماره نشر ۷۴۷
۲۷۰۰ نسخه، چاپ چهل چاپ
شابک: ۹۶۴-۳۰۵-۸۳۳-۶

نشر مرکز، تهران، صندوق پستی ۱۴۱۵۵-۵۵۴۱
کتابفروشی نشر مرکز: خیابان دکتر فاطمی، روبروی هتل لاله،
خیابان باباطاهر، شماره ۸، تلفن: ۸۹۷۰۴۶۲-۲
E-mail: info@nashr-e-markaz.com

کلیه‌ی حقوق برای نشر مرکز محفوظ است

Birrell, Anne . - بیرل، آن .

اسطوره‌های چینی / آن بیرل؛ ترجمه‌ی عباس مخبر. - تهران: نشر مرکز، ۱۳۸۴.

هشت، ۱۰۲ ص. : مصور. - (نشر مرکز: شماره‌ی نشر ۷۴۷)

ISBN: 964-305-833-6

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

عنوان اصلی: Chinese myths

۱. اساطیر چینی. الف. مخبر، عباس، ۱۳۳۲ - مترجم. ب. عنوان.

۲۹۹/۵۱

۵ الف ب ۹ / ۱۸۰۲ BL

۸۴-۴۸۶ م

کتابخانه ملی ایران

فهرست

۳	مقدمه
۱۵	خاستگاه‌ها
۱۵	آفرینش جهان
۲۰	آفرینش انسان
۲۱	منشاء فرهنگ و جامعه انسانی
۲۷	اسطوره نخستین دولت
۲۸	اسطوره‌های منشاء نخستین سلسله‌های تاریخی
۳۰	کیهان آسمانی
۳۰	مجمع خدایان و کارکرد آنها
۳۲	ولادت معجزه‌آسا
۳۴	نبرد آسمانی
۳۶	مرگ خدایان
۳۷	بهشت آسمانی
۳۸	اسطوره‌های فاجعه
۳۸	اسطوره توفان
۴۱	اسطوره ویرانی جهان به وسیله آتش
۴۱	اسطوره‌های خشکسالی
۴۵	قهرمانان اسطوره‌ای مرد و زن
۴۵	ارزن فرمانروا (هو جی)

۴۷	هیپسکوس (شون)
۴۸	رد چنگال خزنده (یو)
۵۰	قهرمان ناکام
۵۰	چهره نجات‌دهنده کهن‌الگویی
۵۱	قهرمان در هیأت کشنده هیولاها
۵۳	قهرمان جنگجو
۵۷	جنسیت در اسطوره
۶۴	دگردیسی‌ها
۶۹	گیاهان و جانوران اسطوره‌ای
۷۲	نمادها و خصوصیات
۷۴	درخت جهانی
۷۶	کوه جهانی
۷۸	سرزمین‌ها و مردمان عجیب
۸۳	استمرار در سنت اسطوره‌ای
۹۹	نمایه

درباره‌ی نویسنده

آن پیرل استاد کلیرهال در دانشگاه کمبریج و مؤلف کتاب مقدمه‌ای بر اسطوره‌شناسی چینی است. ترجمه آثار زیر را نیز می‌توان در کارنامه او مشاهده کرد: آوازهای تازه از ایوان یشم، کلاسیک کوه‌ها و دریاها، آوازهای مردم‌پسند و ترانه‌های چوبانی دوره هان.

دوره‌ها

حدود ۲۰۰۰ ق م تا ۳۰۰ م	باستان
حدود ۳۰۰ تا ۱۶۰۰ م	قرون وسطا
حدود ۱۶۰۰ تا ۱۸۵۰ م	پیش مدرن
۱۸۵۰ تا امروز	مدرن

تقویم شناسی چین باستان

حدود ۱۶۹۲۲ ق م	دیرینه سنگی
حدود ۵۵۰۰ ق م - ۲۰۰۰ ق م	نوسنگی
۱۷۶۶۴ - ۱۱۲۳۳ ق م	شانگ
۱۱۲۳۴ - ۲۲۱ ق م	ژو
۲۲۱ ق م - ۲۲۰ م	هان

یادداشتی درباره تلفظ

به منظور حرف نویسی اسامی و واژگان چینی در سراسر کتاب از نظام پنین^۱ استفاده شده است، جز در مورد تلفظ رودخانه یانگ تسه (در نظام پنین یانگ زی می شود) و بعضی موارد شرح تصاویر اصلی صداها حرف نویسی پنین غالباً همان هایی است که در انگلیسی وجود دارد، اما باید به تفاوت زیر توجه کرد:

Si : Sser	Can تلفظ می شود Tsan
Ce : Tser	Xie : Shieh
Di : Dee	Xu : Shu
E : Er	Yi : Ee
He : Her	You : Yo
Qi : Chee	Yu : You
Qun : Chyun	Zhuan : Juan
Shi : Sher	Zi : Dzer

۱. pinyin نظامی است برای حرف نویسی اندیشه نگارهای چینی به الفبای رمی که در سال ۱۹۷۹ جمهوری خلق چین آن را رسماً پذیرفته است. pin به معنای ترکیب و yin به معنای صدا است.

مقدمه

اسطوره‌شناسی فرهنگ و تمدن چین شامل انواع روایت‌های مقدسی است که به ما می‌گوید چگونه جهان و جامعه بشری به صورت کنونی آن آفریده شدند. این روایت‌ها مقدس‌اند چون علاوه بر مطالب دیگر، اعمال خدایان را روایت می‌کنند، و عمیق‌ترین ارزش‌های معنوی یک ملت را تجسم می‌بخشند. تعریف عموماً پذیرفته‌شده غربی اسطوره به مثابه «روایت قدسی»، معنای اصطلاح چینی اسطوره یعنی شن-هوا (Shen-hua) را منعکس می‌کند: شن به معنای «آسمانی، خدایی، قدسی» و هوا به معنای «گفتار، قصه، روایت شفاهی». البته دامنه اسطوره‌ها از محدوده گزارش‌های مربوط به خدایان فراتر می‌رود و داستان‌هایی را شامل می‌شود که دربارهٔ ویرانی‌های جهانی بر اثر توفان، آتش، خشکسالی، قحطی، تبعید و مهاجرت است. به این مجموعه باید کیفیت رهبری، حکومت بشری، چهرهٔ قهرمان و بنیان‌گذاری سلسله‌ها، مردم و قبیله‌ها را نیز اضافه کرد. پژوهش جدید اسطوره‌شناسی، ترکیبی از رشته‌های انسان‌شناسی، مطالعات کلاسیک، مطالعه تطبیقی ادیان، تاریخ، فرهنگ قومی، ادبیات، هنر و روانشناسی است. این حد و مرز پژوهش در ماهیت اسطوره، با پژوهش‌های قرن نوزدهم در این زمینه فرق می‌کند. در آن زمان، قلمرو پژوهش محدودتر بود و به پرسش‌هایی در باب منشاء و فکر اسطوره به مثابه تبیین علم ابتدایی و جامعه ابتدایی محدود می‌شد. در مقایسه با مطالعه اسطوره‌شناسی غربی، به‌ویژه یونانی و رومی، پژوهش در اسطوره‌های چینی هنوز در آغاز راه است. مطالعه اسطوره‌های چینی در آغاز، عمیقاً بر پژوهش در خاستگاه‌ها و تبیین‌ها یا نوعی رویکرد «غایت‌شناختی» استوار بود. اما اکنون دروازه‌ها به روی نظریه‌های معاصر اسطوره‌شناسی تطبیقی و پژوهش‌های جهانشمول اسطوره‌شناسی گشوده شده، و این رشته به گنجینه‌ای ارزشمند و هیجان‌انگیز از مضامین، نقشایه‌ها و کهن‌الگوهای اسطوره‌ای تبدیل می‌شود.

موضوعات و دغدغه‌های اسطوره‌شناسی چینی را می‌توان تا عوامل فرهنگی و محیطی سازنده نخستین صورت‌های تمدن چینی در دوران باستان دنبال کرد. آغازهای این تمدن با محیط مساعد آن پیوندی جدایی‌ناپذیر دارد. در سرزمین پهناور چین، سه منطقه جغرافیایی متمایز توسعه یافت: منطقه معتدل کمربند چین شمالی که از دشت‌های حاصل‌خیز آبرفتی رودخانه زرد تشکیل می‌شود. تناسب این منطقه برای کشت ارزن و شاهدانه، توت و درختان میوه و مراتع گسترده، امکان تکامل گیاهان و حیوانات وحشی و اهلی و سکونت انسان‌ها را مهیا ساخت. اما این منطقه در معرض زمستان‌های سخت، خشکسالی‌های شدید و سیل‌های ویرانگر قرار داشت. منطقه دوم، کمربند چین جنوبی است که اقلیمی پایداری، ملایم و مرطوب و پوشیده از آبرفت‌های رودخانه یانگ‌تسه است. گیاهان این منطقه از نوعی فصل رشد سراسر سال بهره می‌گیرند. این منطقه دارای نوعی نظام کشاورزی آبی است که برای کشت و پرورش برنج، لوبیا، کاهو، خیزران، ماهی و لاک‌پشت مناسب است. منطقه سوم کمربند عمق چین جنوبی است که قلمروی غنی برای ماهیگیری ساحلی و دارای نوعی اکوسیستم استوایی است.

قلمروهای جغرافیایی متفاوت اما به یک‌اندازه مناسب شمال و جنوب، باعث پیدایش نوعی فرهنگ دوگانه انسانی در چین شده و شکل‌گیری جوامع متعددی را در پی داشته است که از نظر اقتصادی در یک سطح قرار دارند، اما نظام‌های فرهنگی آنها متفاوت است. نخستین محوطه‌های شناخته‌شده سکونت انسان عبارت‌اند از سکونت‌گاه‌های دوره نوسنگی در بانپو^۱ واقع در دره رودخانه ویی^۲ در شمال (نزدیک استان سیان‌شانسی^۳ جدید) و همودو^۴ در دره رودخانه یانگ‌تسه، واقع در جنوب‌شرقی چین (استان ژجیانگ^۵). این مراکز کشت روستایی در بانپو مربوط به حدود ۵۰۰۰ سال ق.م. و در همودو (با استفاده از رادیوکربن) مربوط به ۳۷۱۸ سال ق.م است.

عوامل محیطی اقلیم، قلمرو، پوشش گیاهی، حیات وحش، منابع معدنی و عوارض زمین باعث تکامل تدریجی اجتماعات گوناگون تولیدکننده غذا در دره‌های رودخانه‌های بزرگ هوانگ، ویی و هان در شمال، هوای در مرکز و یانگ‌تسه در جنوب شده‌اند.

1. Banpo

2. Wei

3. Xi'an Shaanxi

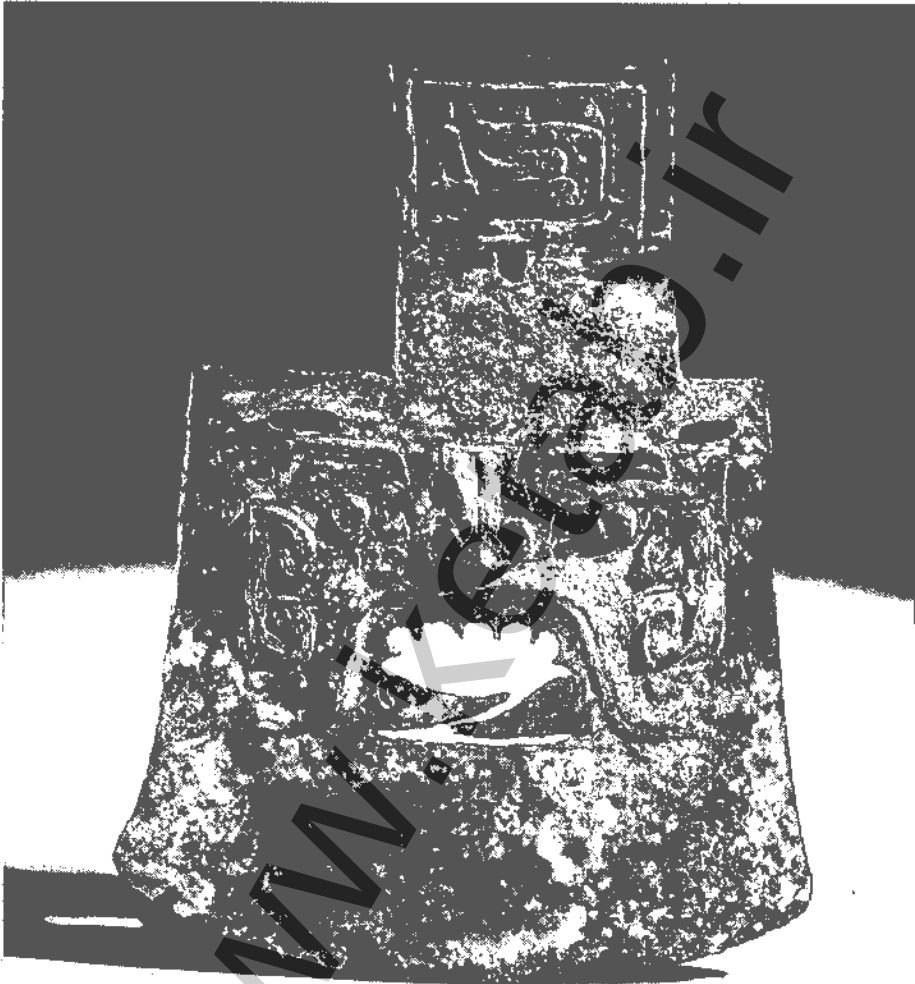
4. Hemudu

5. Zhejiang

تکامل تمدن چین را باید از چشم‌انداز مرزهای باستانی و کشورهای همسایه آن در دوران باستان نیز مشاهده کرد. موانع طبیعی تا اندازه‌ای از چین حفاظت می‌کردند. چین از شمال به صحرای گبی، از غرب به کوه‌های کونلون و هیمالیا و از شرق و جنوب شرقی به دریا محدود می‌شد. این کمربند جغرافیایی باعث می‌شد که سکونتگاه‌های چینی از حذف شدن نظام‌یافته در امان بمانند، و در معرض هجوم‌های مکرر اقوام همسایه نباشند. از سوی دیگر، آرایش جغرافیایی مرزهای آن، کریدورها و مسیرهایی ارتباطی ایجاد می‌کرد که باعث تسهیل اشاعه فرهنگی می‌شد. پژوهش‌های جدید هنوز کاملاً مشخص نکرده است که کدام ابداعات فرهنگی بومی چین است و کدام یک محصول اشاعه فرهنگی. عقیده بر این است که ارزن، یعنی محصول اصلی چین شمالی، از واحه‌های حاصل‌خیز آسیای مرکزی و برنج از هند و از مسیر زمینی جنوب شرقی آسیا وارد چین شده‌اند. نوآوری‌های فرهنگی نظام نوشتاری و ذوب فلزات که فرمانروایان نخستین دولت‌های چینی با موفقیت به کار می‌گرفتند، احتمالاً دستکار اقوام غیرچینی بوده و مستقلاً به وسیله چینیان باستان ابداع نشده است. موارد دیگری از نفوذ فرهنگی سیبریایی‌ها در شمال، ملانزی‌ها در جنوب شرقی، تبت در جنوب غربی و مهم‌تر از همه آسیای مرکزی در غرب (از طریق حوزه رود تاریم)^۱ قابل مشاهده است؛ ساکنان حوزه تاریم، نقاط تماس با خاورمیانه و خاور نزدیک بودند. رابطه مبهم میان انزوای نسبی سرزمین چین و نزدیکی آن به اقوام همسایه، پرسش مربوط به منشاء مردم چین را نیز مطرح می‌کند. با در نظر گرفتن پهنای و اهمیت این منطقه، در مورد منشاء فیزیکی آنها شواهد متقنی در دست نیست. کشف مهم استخوان‌های باقیمانده در غاری واقع در ژوکوتیان^۲ در نزدیکی پکن که براساس آزمایش رادیوکربن مربوط به ۱۶۹۲۲ سال ق م است، در آغاز تحت عنوان انسان پکن طبقه‌بندی شد، اما اکنون عقیده بر این است که بقایای مزبور به سرخ‌پوستان دشت‌های آمریکا تعلق دارد، نه اقوام مغول یا آسیایی. نخستین استخوان‌های مغولی در جنوب چین، در استان گوانگ‌شی کشف شد که هویت و تاریخ آن روشن نیست. هویت مجموعه ناقصی که از استان سیچوان به دست آمده و مربوط به ۵۵۳۵ سال ق م است نیز مشخص نیست. یکی از دیدگاه‌های موثق این است که منشاء چینی‌ها مغولانی هستند که ترکیبی از اقوام نژادی دوران باستان را تشکیل می‌دهند، و به اندازه پولینزی‌ها و سرخ‌پوستان آمریکا متنوع‌اند. اما شواهد مربوط به

1. Tarim Basin

2. Zhoukoutian

تبر برنزی سلسله شانگ که با دهان باز یک هیولا تزیین شده است.

اجداد مردمان ساکن در قلمرو چین، در فاصله سال‌های ۱۰,۰۰۰ و ۵,۰۰۰ ق م، هنوز به پژوهش‌های باستان‌شناختی بیش‌تر نیاز دارد. به دوره نوسنگی که می‌رسیم، استخوان‌های باقیمانده از گورستان‌های روستایی شمال چین که مربوط به حدود ۵,۰۰۰ سال ق م است، نشان‌دهنده ویژگی‌های مغولی، بدون هرگونه تنوع درخور توجه است. در دوره باستان متأخر، یعنی اواخر دوره شانگ

(حدود ۱۲۰۰ ق م)، داده‌های به‌دست‌آمده از چاله‌های قربانی، نشان‌دهنده تنوع نژادی وسیعی است که ملانزیایی، اسکیمو و انواع سفیدپوست را شامل می‌شود. اما منشأ قومی مردمی که در چاله‌های قربانی دفن شده‌اند، و احتمالاً اسیران جنگی غیرچینی بوده‌اند، ممکن است با هویت قومی تمدنی که در اواخر هزاره دوم و اوایل هزاره اول پیش از میلاد در چین شکل گرفت فرق داشته باشد. یافته‌های پژوهشی اخیر نتایجی متقن به‌دست داده است. نخست، ساکنان شمال در دوره نوسنگی، درجه بالایی از همگونی جسمانی را به‌نمایش می‌گذارند. دوم جمعیت ساکن در چین شمالی از دوران نوسنگی به بعد (حدود ۵۵۵۰ - حدود ۲۰۰۰ ق م) همگونی شگفتی را نشان می‌دهد. سوم، داده‌های به‌دست‌آمده حاکی از فقدان هرگونه مهاجرت قابل توجه به درون این قلمرو یا اشغال خارجی آن از حدود ۵۰۰۰ سال ق م به بعد است.

از میان سه نظام زیست‌محیطی-جغرافیایی موجود در قلمرو چین، کمربند چین شمالی برای توسعه نخستین دولت چینی و آغاز تمدن از همه مناسب‌تر بوده است. فرهنگ این ناحیه از همان آغاز گسترش یافت، و در قالب اجتماعات قومی متعدد در امتداد دره‌های رودخانه‌های اصلی زرد، ویی، هان، هوای و یانگ‌تسه پراکنده شد. خصلت‌های آنها نیز به همین ترتیب، در دوران نوسنگی توسعه یافت. در حدود ۱۷۰۰ سال ق م یکی از این گروه‌های قومی به قدرت غالب منطقه رود زرد و دشت‌های مرکزی تبدیل شد. این گروه به نخستین سلسله چینی به نام شانگ^۱ تبدیل شد که مرکز قدرت‌اش شهر آن‌یانگ (در استان هنان کنونی) بود. بر اساس سبک سفال‌های موجود، دو فرهنگ نوسنگی متمایز وجود داشته است: فرهنگ یانگ‌شانو^۲ با سفال‌های منقوش که در منطقه دشت مرکزی رودخانه زرد توسعه یافت، و فرهنگ لانگ‌شان^۳ با سفال‌های سیاه بدون نقش که در منطقه وسیعی در جنوب و شرق استقرار یافت. دولت شانگ در فرهنگ لانگ‌شان استان هنان ریشه داشت. این دولت در دوره‌ای به قدرت رسید که با نوآوری فرهنگی و فن‌شناختی بی‌سابقه‌ای همراه بود. موفقیت دولت شانگ از برتری نظام سازماندهی نظامی، کنترل تولید غذا، سکونتگاه‌های شهری، نهادهای خویشاوندی و کاهنی، روش‌های حمل و نقل و ارتباطات و بیان هنری متمایز و نیرومند آن سرچشمه می‌گرفت. دولت شانگ این قدرت را داشت که به احداث ابنیه چشمگیر

1. Shang

2. Yang shao

3. Long shan

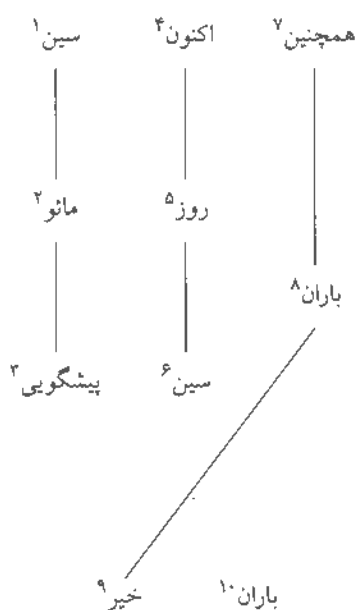

جام برنجی موسوم به گوی (gui) متعلق به اواخر قرن یازدهم ق م

بپردازد و متخصصانی از قبیل دیوانیان، سپاهیان، خدمتکاران و افزارمندان را برای حفظ دستگاه دولت به خدمت بگیرد و مراسم آئینی بزرگی را به اجرا درآورد، از جمله انجام قربانی انسانی در مراسم کفن و دفن نخبگان حاکم.

در پیدایش دولت شانگ و آغاز تمدن چین دو عامل نقش عمده ایفا کردند. تخصص در فناوری ذوب مفرغ به معنای برتری در جنگ و فرهنگ مادی بود. ابداع نوعی نظام نوشتاری قابل استفاده، متشکل از تصاویر و نویسه‌ها در حدود سال ۱۲۰۰ ق م به پیدایش روش‌های پیشرفته‌تر سازماندهی اجتماعی منجر شد. این روش‌ها در کنترل دیوان‌سالارانه و اداری تجارت، تنظیم تقویم کشاورزی، تنظیم امور خارجی و ائتلاف‌ها و اجرای مراسم مذهبی تجلی یافت.

هسته اصلی هویت و کارکرد دولت، مفهوم شاه-روحانی سلسله شانگ بود. پیشگویی در پیشگاه اجداد سلطنتی، انجام آیین‌هایی در بزرگداشت نیاکان، سفر مقدس و نمادین در قلمرو شانگ، دادن بارعام، واگذاری القاب و نشان‌ها، رهبری در جنگ، و رهبری شکار سلطنتی از جمله کارکردهای مهم شاه بود. شاه قدرتی دوره‌گرد بود، زیرا

辛 今 亦
卯 日 雨
貞 辛
不 雨

ترجمه متن نفرشده بر یک استخوان پیشگویی به این شرح است: «در این روز سین- مانو، ما پیشگویی می‌کنیم که امروز (سین)، باران خواهد بارید یا نخواهد بارید».

سلسله شانگ پایتخت ثابتی نداشت. در عوض چندین مکان وجود داشت که مرکز برگزاری آیین‌ها، فعالیت‌های فن‌شناختی و خاکسپاری بود. شاه به نیابت از خدای بزرگ دی^۱ حکومت می‌کرد.

یکی از مناطق شمال غربی که شاهان شانگ از آن دیدار می‌کردند دره رودخانه ویی واقع در غرب رودخانه زرد بود که اقوام ژو^۲ در آن سکونت داشتند. ژوها متعلق به یک گروه قومی بودند که با گروه شانگ فرق داشت، اما نفوذ فرهنگی شانگ را پذیرفتند. آنها مردمانی جنگجو بودند که در زمان مقتضی بر اربابان شانگ خود غلبه کردند و در حدود سال ۱۱۲۳ ق م، سلسله ژو را بنیان نهادند. شاهان ژو برای متحد کردن اقوام گوناگون

۱. Di که Dee تلفظ می‌شود.

2. Zhou

شمال و جنوب به نوعی استراتژی نظامی متوسل شدند و سرحدات خود را تا قلمرو کنونی منچوری و مغولستان داخلی، و مناطق شمال و جنوب رود یانگ‌تسه گسترش دادند. آنها این سکونتگاه‌ها را در یک فدراسیون سست‌پیوند از قلمروها (گو^۱) متشکل کردند و دولت ژو را به وجود آوردند. شکل‌گیری سلسله‌مراتبی از جنگجویان اشرافی و دهقانان تولیدکننده غذا که سربازان وظیفه و نیروی کار اجباری را به وجود آوردند، در خدمت تقویت توسعه‌طلبی نظامی قرار گرفت.

ژوها نوعی سخت‌گیری اخلاقی را وارد نظام سیاسی و اجتماعی خود کردند که بازتاب آن را می‌توان در نخستین اثر ادبی چین، موسوم به کلاسیک شعر ژو^۲ مربوط به حدود ۶۰۰ ق م مشاهده کرد. ژوها خدای بزرگ شانگ، یعنی دی را کنار گذاشتند و در عوض به پرستش تیان^۳، خدای آسمان، روی آوردند، در حالی که شاه ژو نیز فرزند خدای آسمان (تیان‌تزه^۴) نامیده می‌شد. از جمله روش‌های پیشگویی در سلسله ژو استفاده از ساقه گیاه بومادران بود که در متن کلاسیک تغییر (بی‌جینگ^۵) بازتاب یافته است.

نظام سیاسی ژو به مدت چندین قرن به شکوفایی خود ادامه داد، اما فرایند تجزیه آن در قرن چهارم ق م آغاز شد. در واقع از سال ۷۷۱ ق م قدرت ژو به میزان زیادی کاهش یافته و پایتخت از شرق یعنی سیان^۶ به لویانگ^۷ منتقل شده بود، اما کنترل اسمی بر فدراسیون قلمروها همچنان پابرجا بود. این قلمروها به تدریج به مراکز مستقل قدرت سیاسی، نظامی و اقتصادی تبدیل شدند. ادغام آنها در واحدهای سیاسی بزرگ‌تر در دوران دولت‌های وارینگ^۸ (در فاصله قرن‌های پنجم تا سوم ق م) آغاز شد که برای کسب تفوق بر یک دولت متحد جدید مبارزه می‌کرد. نظامی‌گراترین این قلمروها، چین^۹ از استان شانشی واقع در شمال غربی بود که بقایای قلمروهای ژو را با موفقیت در نخستین امپراتوری چین متحد کرد. گرچه دوره حیات این امپراتوری کوتاه بود (فقط ۱۶ سال)، اما به دنبال آن امپراتوری هان به مدت چهار قرن استقرار یافت، و سیاست‌های اجتماعی-اقتصادی چین را دنبال و قدرت امپراتوری را تحکیم کرد.

1. guo

3. Tian

6. Xi'an

8. Warring states

2. Zhou classic of poetry

4. Tian Zi

7. Luoyang

9. Qin

۵. Yi jing که تلفظ آن E jing است.

گرچه در سلسله شانگ نوعی نظام نوشتاری مدون شده بود، اما کارکرد عمده آن پیشگویی توسط کاهنان و بعداً شخص شاه بود. هزاران نوشته پیداشده در شهر آن یانگ، روی استخوان‌های پیشگویی نقر شده‌اند. خط شانگ برای ضبط منشاء، اسطوره‌ها یا تاریخ مقدس این قوم مورد استفاده قرار نگرفت. تجزیه امپراتوری ژو در قرن چهارم ق م، به نوعی تجزیه فرهنگی و فروپاشی نظام‌های ارزشی منتهی شد. به این دلیل ضرورت داشت که نویسندگان کلاسیک به ضبط و حفظ میراث به یادمانده از تاریخ مقدس خود بپردازند و آن را به آیندگان منتقل کنند. چون روایت‌های مختلف آنها از اسطوره‌ها نسبتاً منسجم است، باید فرض را بر این گرفت که نویسندگان مزبور متکی بر مجموعه مشترکی از سنت‌های شفاهی بوده‌اند که تاریخ آن قبل از نخستین اسطوره‌های ضبط‌شده در اولین متن‌های چینی، یعنی کلاسیک شعر، است. از میان اسطوره‌های قابل بازشناسی شانگ یا ژو مطالب بسیار اندکی بر جای مانده است. تاریخ اغلب اسطوره‌های ضبط‌شده را نمی‌توان تعیین کرد، و ریشه در متون مکتوبی دارند که خود بر سنت شفاهی باستان استوارند.

در دوران فلاسفه، در فاصله قرن‌های ششم تا سوم ق م، با افزایش متون ادبی، اسطوره‌های چین باستان که از سنت شفاهی نشأت می‌گرفت در قالب متون کلاسیک حفظ شد. سقوط سلسله ژو مقارن با ظهور متفکران و نویسندگان بزرگی از قبیل کنفوسیوس^۱ و منسیوس^۲ از مکتب کنفوسیوسیان، و ژوانگ ژو از مکتب دائوئیسم^۳ بود. چین باستان فاقد شخصیت‌هایی مانند هزیود، هومر یا آوید بود که قصه‌های اسطوره‌ای شفاهی را به تفصیل بازگویند. نویسندگان چینی قطعاتی از داستان‌های اسطوره‌ای را در آثار فلسفی و تاریخی خود نقل می‌کردند تا برهان‌های خود را روشن سازند و به نوشته‌های خود اصالت بخشند. به این ترتیب اسطوره‌های چینی روایت‌هایی بی‌شکل و نامنظم‌اند که انواعی از توصیف‌های کهن ناشناخته را ارایه می‌دهند؛ قطعاتی که در بستر نوشته‌های فلسفی، تاریخی و ادبی بر جای مانده‌اند. این قطعات اسطوره‌ای که در سایر متون کلاسیک ادغام شده‌اند به لحاظ روایی با هم فرق دارند، و نویسندگان غالباً بر اساس دیدگاه خود آنها را اقتباس کرده‌اند. نتیجه این است که اسطوره چینی در قالب روایت‌های مختلفی باز مانده است که محتوای آنها به طور کلی با هم سازگار است، اما

1. Confucius

2. Mencius

3. Daoism

چیان (Qian) آسمان	کان (Kan) آب، ماه
کون (Kun) زمین	لی (Li) آتش، خورشید
ژن (Zhen) تندر	گن (Gen) کوه
سان (Sun) چوب، باران	دوی (Dui) مرداب

خدای بزرگ فوزی (Fu xi) خط شش‌نویسه‌ای یی‌جینگ را اختراع می‌کند.

در جزئیات تفاوت‌های زیادی دارند. در حالی که تغییر شکل اسطوره‌های کهن شفاهی یونان و روم، در نوعی قالب هنری ادبیات روایی باعث از دست رفتن اصالت صدای شفاهی می‌شود، روش چینی ضبط قطعات اسطوره‌ای، در قالب روایت‌های مختلف و برخوردار از غنایی بی‌شکل، از نمونه‌های نادر در بازمانده اصالت ابتدایی است.

مضامین اسطوره‌های چینی با اسطوره‌های دیگر نقاط جهان شباهت‌های زیادی دارد. تفاوت آنها در محور اصلی مورد توجه و تمایزهای فرهنگی است. مضمون‌های عمده اسطوره‌ای در قالب‌های روایی گوناگون بازگو می‌شوند که از جمله می‌توان به شش روایت اسطوره‌ای آفرینش جهان و چهار داستان اسطوره‌ای توفان اشاره کرد. تصویر جهان در یکی از اسطوره‌های آفرینش چینی، با کیهان‌شناسی مصر باستان شباهت دارد. سایر اسطوره‌های آفرینش در سنت چینی، به لحاظ فقدان علت یا آفریننده‌ای آسمانی، در تقابل با روایت کتاب مقدس و سایر روایت‌ها قرار می‌گیرند.

یکی از اسطوره‌های مهم آفرینش، اسطوره پیکر کیهان‌شناختی انسان است که با اسطوره‌شناسی ایران باستان شباهت دارد. اسطوره‌های چینی توفان، به دلیل فقدان نقشمایه مکافات آسمانی و مداخله آسمانی در متوقف کردن آن بی‌نظیر است. مضمون محوری اسطوره‌های عمده چینی درباره توفان، متکی بر مفهوم کنترل انسانی فاجعه از طریق خصوصیات اخلاقی قهرمان جنگجو است. اسطوره خشکسالی احتمالاً از شرایط بیابانی بخش‌هایی از شمال چین سرچشمه می‌گیرد و به کرات با زبانی روشن بیان می‌شود.

اسطوره‌های مواهب فرهنگی، از دو جهت به اسطوره‌شناسی‌های دیگر شباهت دارند: خدایان سرچشمه‌های آسمانی این مواهب‌اند، و نخستین کسانی هستند که نحوه استفاده از آنها را به انسان‌ها یاد می‌دهند. خدایان فرهنگ چینی عمدتاً چهره‌هایی مذکراند. خدایان مؤنث غالباً در اسطوره‌های کیهان‌شناختی رخ می‌نمایند، اما تعصبات کاتبان بعدی، روایت‌های اسطوره‌ای آنها را در این‌ها فروبرده است. نظریه جنسی جدید، بازمانده‌های این اسطوره‌ها را بار دیگر کشف کرده و چهره‌هایی از قبیل الهه آفریننده و سازنده بشر، و الهه مادر خورشید و ماه را مطرح کرده است. اسطوره‌های بنیان‌گذاری سلسله‌ها، بر اجداد مؤنث و چهره‌های مؤنث بنیان‌گذار، تأکیدی بی‌همتا دارند. به عنوان مثال می‌توان از اسطوره‌های منشاء سلسله‌های شانگ و ژو نام برد. مضمون عشق نادر است و مطالب جنسی به شیوه‌ای غیر آشکار روایت می‌شوند که گویای ویرایش‌های زاهدانه اولیه است. ولادت آسمانی از طریق واسطه حیوانی، مثل یک پرنده یا تخم پرنده، و یا از طریق بکرزایی، مثلاً شکم یک جسد مذکر، یا گوش یک پیرزن و یا یک درخت توخالی بیان می‌شود. انواع دگردیسی‌ها که در آنها اشیاء به درختانی درخشان با برگ‌های نمادین، و آدم‌ها به خرس، پرنده یا ستاره تبدیل می‌شوند، این داستان‌ها را رنگ‌آمیزی می‌کنند. در متون کلاسیک متأخر، نقشمایه‌های بنیان‌گذاری فراوان‌تر دیده می‌شوند، زیرا فرمانروایان سلسله‌ها، اقوام و خانواده‌های بزرگ، از طریق رشته پیوندهای تبارشناختی متعدد و متضاد، مدعی داشتن منشایی آسمانی می‌شوند.

مضمون‌های جنگ آسمانی و ویرانی کیهان دارای اهمیت‌اند. مضمون دیگری که باید از آن نام برد، دومین آغاز جهان، پس از نجات بشر از جنگ فاجعه‌ای بزرگ به دست یک قهرمان است. در این هنگام عصر زرین پادشاهان خردمند آغاز می‌شود که فرمانروایانی آرمانی‌اند و نخستین دولت بشری را پی‌ریزی می‌کنند. مضمون‌های مرتبط با کشاورزی، زندگی چوپانی، مهاجرت، عزیمت گروهی و تبعید، سفرهای ماجراجویانه و حماسه‌ها و

کشمکش‌های جنسی چندان نیرومند نیست. یکی از مضمون‌های عمده، تصویر بیگانگان در اسطوره‌های «خودی» و «غیر» فرهنگی است. مضمون‌های تکرارشونده قهرمان جنگجو و اخلاقی در قطعات متعدد آرایه شده‌اند. فرق اسطوره قهرمانی چینی با اسطوره‌شناسی‌های دیگر، تأکید آن بر فضیلت اخلاقی قهرمان جنگجو است.

بسیاری از چهره‌هایی که در قطعات اسطوره‌ای ترسیم شده‌اند، کهن الگوهای فرهنگی را به نمایش می‌گذارند. چهره‌های نجات‌دهنده در اسطوره‌هایی ظاهر می‌شوند که الهه آفریننده و نخستین غول-انسان وارد صحنه می‌شود و از پیکر او کاینات پدید می‌آید. کهن‌الگوی خدای تیماردار و نگهدارنده، در قالب یک موجود مؤنث کیهانی و چهره‌های تقویمی نشان داده می‌شود که از جمله آنها می‌توان مادران خورشید و ماه و خدایان فرهنگی مذکر متعدد را نام برد. انتقام آسمانی با اسطوره‌های غول-زن خشکسالی نمادین می‌شود و چهره‌ای که با او مقابله می‌کند ازدهایی است که به رهبری یک خدای بزرگ، سایر خدایان را مجازات می‌کند. چهره دیگری که به چشم می‌خورد کهن‌الگوی قهرمان شکست‌خورده و چهره کهن‌الگوی ترفندباز است، هرچند این چهره‌ها در اسطوره‌ها به طور کامل توصیف نمی‌شوند. کلیشه قهرمان موفق در چندین اسطوره دیده می‌شود که از آن جمله می‌توان به ارژن فرمانروا^۱ (خدای غلات) و ردچنگال خزنده^۲ (فرونشاننده توفان) اشاره کرد. قهرمان اخلاقی، هیبیسکوس، قهرمانی کهن‌الگوی و رهبر مردم خویش است. در فصول بعدی، این مضمون‌ها، کهن‌الگوها، نمادها و نقشمایه‌ها توصیف و بررسی خواهند شد.